УДК 341.229 (045)

В.М. Боричевський,
провідний юрист-аналітик

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРТНЕРА МІЖНАРОДНОЇ КОСМІЧНОЇ СТАНЦІЇ

Дана публікація присвячена проблемам захисту прав інтелектуальної власності специфічного учасника проекту Міжнародної космічної станції – так званого Європейського партнера. Зокрема, автор статті акцентує увагу на існуючих недоліках механізму правового регулювання згаданих відносин та пропонує шляхи їх усунення.

Ключові слова: партнери, країни-учасниці, суб'єкти, інтелектуальна власність, космічна станція, територія, договір.

Суб'єктний склад в Міжурядовій угоді стосовно співробітництва на цивільній міжнародній космічній станції (Міжурядова угода, МУУ) розуміється досить широко. Під це поняття підпадають держави-партнери, держави-непартнери, міжнародні організації (наприклад, Європейське космічне агентство – ЄКА) фізичні та юридичні особи, тобто фактично будь-який суб'єкт, який бере участь тим чи іншим чином у реалізації проекту. В аспектах охорони інтелектуальної власності Держави-партнери МКС пішли шляхом визнання своїх орбітальних елементів частиною своєї території, включивши до пункту 2 статті 21 МУУ положення про те, що для цілей права інтелектуальної власності будь-яка діяльність, що здійснюється всередині або на орбітальному елементі МКС, розглядається як діяльність, що здійснюється тільки на території Держави-партнера, що зареєстрував цей елемент, за винятком того, що для елементів, зареєстрованих ЄКА, будь-яка держава Європейського партнера, тобто країни – учасниці ЄКА, може розглядати таку діяльність як діяльність, що відбувається на його території.

Таким чином, для цілей захисту прав інтелектуальної власності на борту МКС державами-партнерами був введений принцип фікції території держави в доповнення до статті 8 Договору про космос, що легітимує право держави здійснювати юрисдикцію над запущеними космічними об'єктами.

Можна погодитись із думкою вченого В.О. Савельєва, який зазначає, що ситуація кардинально не змінилася б, якби Партнери не закріпили у статті про інтелектуальну власність правило про прирівнювання їх орбітальних елементів до державної території. У цьому випадку правовідносини, що випливають з інтелектуальної власності, також регулювалися б національним законодавством держави-партнера в силу принципу здійснення юрисдикції та контролю над запущеними космічними об'єктами [1, с. 148].

Зі змісту статті 21 МУУ видно, що Держави-партнери не стали виробляти деталізований спеціальний режим використання і охорони інтелектуальної власності на борту МКС. Однак ті спеціальні норми, які увійшли до статті 21, стосуються в основному лише особливостей, пов'язаних із застосуванням законодавства з інтелектуальної власності європейськими державами-партнерами. Так, елементи, зареєстровані ЄКА, можуть розглядатися будь-якою державою Європейського партнера як власна територія (пункт 2 ст. 21). Якщо особа або організація володіє об'єктом інтелектуальної власності, що охороняється в більш ніж в одній з держав Європейського партнера, то така особа чи організація не можуть отримувати відшкодування в більш ніж в одній такій державі за одне й те ж порушення, яке має місце всередині або на елементі, зареєстрованому в державі ЄКА. Якщо пред'являється кілька позовів, пов'язаних з порушенням прав на інтелектуальну власність в державах Європейського партнера, то суд може тимчасово призупинити розгляд справи за більш пізнім позовом до результатів розгляду попереднього позову. Жодна з держав Європейського партнера не може відмовитися від визнання ліцензії на здійснення будь-якого права на інтелектуальну власність, якщо виконання такої ліцензії забезпечується законами будь-якої держави Європейського партнера, а дотримання положень такої ліцензії, також виключає відшкодування збитків за порушення в будь-якій державі Європейського партнера (пункт 5 ст. 21 МУУ).

Таким чином, із наведеного вбачається, що якщо право інтелектуальної власності порушується особою на борту МКС, таке діяння буде підпадати під дію норми права країни реєстрації польотного елемента станції, де сталося незаконне посягання. Такі ситуації пояснюється існуванням уже усталеного правила, згідно якого модуль станції є частиною території країни його реєстрації. Якщо ж керуватися таким же принципом стосовно і модуля Європейського космічного агентства, можна припустити, що у такому разі на порушника чекають примусові заходи кожної з країн учасниць ЄКА [4, с. 31].

З огляду на зазначене залишаються невирішеними низка питань, пов'язаних з охороною права інтелектуальної власності резидентів країн – учасниць Європейського космічного агентства, а саме у разі, якщо право інтелектуальної власності на певний об'єкт належить одній особі у декількох країнах ЄКА. У цьому випадку ст. 21.4 МУУ передбачає, що якщо право інтелектуальної власності охороняється більше, ніж в одній країні – Європейського партнера проекту МКС, держатель такого право має можливість отримати за-

хист лише в одній з країн-учасників ЄКА від конкретного акту посягання. Таким чином, Міжурядова угода надає власнику право вибору національної системи охорони прав інтелектуальної власності, і як наслідок – потерпілий може ініціювати застосування найбільш досконалих засобів захисту порушених прав та інтересів. Винахідник також має право подавати позови у суди будь-якої країни ЄКА незалежно від свого громадянства.

На жаль, на сьогодні «величина» юридичної сили норм права інтелектуальної власності або ж, іншими словами, ступінь чи межі охорони права інтелектуальної власності майже не узгоджений на міжнародному рівні. Виняток становить лише положення статті 69 Європейської патентної конвенції (ЄПК), яка визначає обсяг охорони прав інтелектуальної власності, наданий Європейським патентом. Слід відзначити, що дана конвенція була ратифікована законодавчими органами усіх країн – європейських партнерів проекту МКС. Проте, на практиці досить часто виникають випадки, що свідчать про недостатню ефективність досягнення мети уніфікованого застосування норм ст. 69 ЄПК. Хоча вказане конвенційне положення дещо згладжувало відмінності між, наприклад, «ліберальним» вирішенням патентних спорів німецькими судами та занадто «обмеженим» трактуванням патентних норм судами Об'єднаного Королівства, проте наразі очевидно одне: глобальні проблеми, зокрема, пов'язані із дією норм права інтелектуальної власності в космічному просторі чи на борту МКС, Європейська патентна конвенція вирішити не здатна. Тобто у сучасних умовах залишається актуальним питання встановлення еквівалентності дії норм патентного права. Як правило, складовою акту посягання на запатентований об'єкт є факт створення іншого подібного об'єкту, що в значній мірі схожий за видимими ознаками з першим чи виконує значну частину його функцій. Проте, досі залишаються недетермінованими вказані межі подібності об'єктів, не визначені характеристики, які б встановлювали такий ступінь виконання завдань запатентованого об'єкту потенційним порушником прав інтелектуальної власності, що дозволяло зробити висновок про наявність посягання. Таким чином, сьогодні розгляд патентних спорів в країнах ЄКА ґрунтується основним чином на досить самобутніх нормах національного законодавства чи, у томі числі традиціях судового прецеденту, що, у свою чергу, свідчить про нагальну необхідність уніфікації патентного права країн Західної Європи.

На думку автора, для знаходження оптимальних варіантів розв'язання проблеми уніфікації норм патентного права європейських країн, слід дослідити особливості адміністративних та судових процедур захисту порушених прав інтелектуальної власності в найбільш антагоністичних національних правових системах держав – учасниць ЄКА: Великобританії та Франції. Так, в Об'єднаному королівстві захист порушених патентних прав є досить складним процесом. При існуванні трьох спеціалізованих установ (Патентне бюро, Суд Справедливості при Вищому Суді та новостворені Патентні суди) у потерпілого є можливість обирати ті засоби, що відповідають очікуваному від судочинства результату, фінансовим ресурсам та наявному ліміту часу. Проте, специфіка судочинства у кожній з установ не дозволяє позивачу звертатися до останніх в одному і тому ж провадженні як до судів першої, апеляційної чи касаційної інстанцій. Крім того, законодавство Великобританії розрізняє три види представників у справах щодо захисту патентних прав: патентні агенти (повірені), адвокати, баристери. При цьому, наприклад, патентні повірені мають право представляти інтереси сторони лише у патентних судах та бюро, але не у Вищому Суді.

В свою чергу, у Франції існує порівняно простіша система судового захисту прав інтелектуально власності: предметна підсудність справ щодо порушення прав інтелектуальної власності стосується юрисдикції лише одного суду – Великого трибуналу. Якщо ж у посяганні на права інтелектуальної власності наявні ознаки складу злочину – таку справу розглядає спеціальний департамент Великого трибуналу – Виправний трибунал. Територіальна підсудність справ проявляється у можливості розгляду справ як місцем завдання шкоди, так і за місцем проживання відповідача.

Із наведеного вище можна зробити висновок, що в країнах-членах ЄКА процедури захисту прав інтелектуальної власності різняться як на організаційному рівні, так і на законодавчому. Тому, на наш погляд, єдиним способом вирішення проблеми ефективної охорони прав інтелектуальної власності, зокрема патентних прав, осіб-резидентів держав ЄКА є створення уніфікованого міжнародного-правового документа. Адже на даний момент ст. 21.4 МУУ надає занадто багато можливостей вибору, що створює певну юридичну невизначеність та врешті-решт перманентне існування недосконалого механізму охорони прав інтелектуальної власності. У зв'язку із викладеним, на наш погляд, є два шляхи виходу із ситуації, що склалася: по-перше, слід забезпечити однакову інтерпретацію законодавства щодо охорони прав інтелектуальної власності в європейських країнах. Для створення таких умов видаються вірними такі дії: створення Європейського патентного суду, який був би судом апеляційної інстанції для перегляду рішень національних судів країн ЄКА, а в особливих випадках, де сторонами у справах є представники декількох країн, – як суд першої інстанції. Іншим кроком у визначеному напрямку повинно стати спільне прийняття на основі консенсусу єдиної редакції національних законодавчих актів держав – європейських партнерів проекту МКС. Виконання зазначеного надасть можливість відмовитись від недосконалого принципу територіальної юрисдикції над елементами Міжнародної космічної станції, викладеного у ст. 21.2 МУУ.

По-друге, іншим варіантом забезпечення проведення однакової процедури захисту прав інтелектуальної власності може стати встановлення на міжнародному рівні правил визначення підсудності справ про порушення патентних прав: наприклад, за громадянством порушника чи потер-

пілого. Проте, імовірно, що такий шлях не зовсім досконалий, зважаючи на певні суб'єктивні чинники: заінтересована у порушенні прав інтелектуальної власності особа може навмисно використовувати для здійснення посягання астронавта, що є громадянином країн із неналежним рівнем охорони прав інтелектуальної власності [3, с. 19]. Відповідно до ст. 21 МУУ, якщо право інтелектуальної власності належить декільком особам одночасно, які є резидентами різних держав-європейських партнерів МКС, лише одному власнику може бути компенсовано збитки, пов'язані з вчиненням акту посягання на інтелектуальну власність, що відбулося на європейському модулі МКС. У випадку подання позовів декількома власниками, права інтелектуальної власності яких порушені, до судових установ окремих країн ЄКА, один із судів після порушення провадження у справі вправі його зупинити, якщо наявна інформація про подані раніше позови з однорідним предметом та з тих же підстав до судів інших держав – учасниць Європейського космічного агентства. Фактично, у даному випадку розмір відшкодованих збитків за порушення патентних прав залежатиме не від обґрунтованості позову чи від наявності доказового матеріалу, а від оперативності кожного із співвласників об'єкту права інтелектуальної власності. Наприклад, з точки зору самого порушника, справедливою є сума відшкодування, що адекватна завданій шкоді, і, навпаки, – кожен інвестор сподівається у разі здійснення посягань на його права та інтереси у проекті досягти, принаймні, поновлення своїх прав, та, як правило, відшкодування упущеної вигоди та моральної шкоди [5, с. 2].

Зазначене наводить на думку, що європейські партнери проекту МКС повинні узгодити не лише норми матеріального права, але й виробити єдиний юридичний механізм провадження судочинства щодо захисту патентних прав з метою урахування інтересів кожного із володільців прав інтелектуальної власності. Наразі ж застосування такого «випереджаючого» методу захисту порушених прав виправдовується тільки відсутністю будь-яких інших засобів, окрім ст. 21.4 МУУ. На перший погляд, врегулювання вказаної проблеми у наведений спосіб захищає інвесторів, що вкладаються у космічні дослідження значні ресурси, від тривалих судових слухань у декількох європейських країнах, тим самим стимулюючи розвиток комерціалізації космічної галузі. [2, с. 128] Однак, у даної моделі розв'язання проблеми є й свої суттєві недоліки. Так, уявімо ситуацію: два інвестори, наприклад, із Великобританії та Франції, вклали кошти у проведення космічних досліджень на борту МКС. При цьому останній вніс ресурсів значно більше. Невдовзі третя особа із Німеччини використала без дозволу запатентований у країнах походження власників винахід, зроблений на Міжнародній космічній станції. Резидент Великобританії подав позов першим, аргументуючи своє першочергове право на відшкодування збитків зазначеним вище положенням Міжурядової угоди. Таким чином, у даному випадку особа, яка вклала значно більше активів в дослідницький проект позбавлена можливості відшкодувати завдані їй збитки. Із наведеного вбачається висновок, що розглянуте положення МУУ – насамперед політичне компромісне рішення, а не результат виваженої правової роботи. Можна припустити, що процес уніфікації європейського судочинства щодо охорони патентних прав гальмується також і наявною можливістю захисту останніх з допомогою національного законодавства, дія норм якого, однак, не поширюється на територію інших держав. Підводячи підсумки, відзначимо, що на сьогодні вже є очевидним той факт, що здебільшого нормативна база міжнародного космічного права не відповідає практичним потребам сучасної космічної діяльності. Як відомо, після закінчення «холодної війни» міжнародна співпраця в сфері дослідження і використання космосу в мирних цілях набрала справді величезних масштабів. Разом із збільшенням кількості держав, охочих взяти участь в космічній діяльності, з'явилися і нові дійові особи – приватні суб'єкти, участь яких в космічних проектах з точки зору права залишається недостатньо врегульованою.

Література

1. *Савельев Вадим Александрович,* Правовой статус международной космической станции: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. – М.: РГБ, 2003.
2. *European* Space Agency, Intellectual property Rights and Space Activities in Europe, ESA Publication Division: the Netherlands, 1997, p. 128.
3. *Donald M. Cameron,* «Space and inventions, the contracting environment», Proceedings of the 33d colloquium on the law of outer space, 1990, p 19.
4. *Renü Oosterlinck,* «The Intergovernmental Space Station Agreement and Intellectual Property Rights», Journal of Space Law, 1989, p. 31.
5. *Chukeat Noichim.* The Protection of Intellectual Property Rights in Outer Space of the EU and Thailand. Інтернет ресурс – asialaw.tripod.com.
6. *The Intergovernmental* Agreement concerning cooperation on the Civil International Space Station of 1988 and 1998.
7. *European* Patent Convention (EPC 1973).

В.М. Боричевский

Защита прав интеллектуальной собственности Европейского партнера Международной космической станции.

Данная публикация посвящена проблемам защиты прав интеллектуальной собственности специфического участника проекта Международной космической станции – так называемого Европейского партнера. В частности, автор статьи акцентирует внимание на существующих недостатках механизма правового регулирования упомянутых отношений и предлагает пути их устранения.

V.M. Borichevskiy

Intellectual property protection of the european partner of the international space station.

This publication is devoted to problems of protection of intellectual property specific project participant of the International Space Station – the so-called European partners. In particular, the author draws attention to existing deficiencies of legal regulation mechanism mentioned relations and proposes ways to address them.